

АНАЛІЗ ПАРАДИГМ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Н.А. Герасимчук, к.е.н, доцент
НУБіП України

Сільське господарство є однією з найдавніших сфер діяльності людей. За час свого історичного розвитку воно пройшло ряд перетворень, деякі з яких набули епохального характеру. Кожного разу така зміна супроводжувалося розробкою нової господарської парадигми. В даний час ми підходимо до необхідності формування чергової парадигми розвитку сільського господарства. У зв'язку з цим потрібно визначити основні її конструкції. Очевидно, що рішення даного завдання можливе лише за умови адекватної оцінки самої

еволюції сільського господарства і виявлення причин нинішнього її стану [1].

Необхідність в такій парадигмі викликана, перш за все, тим, що сільське господарство втрачає не тільки своє місце серед галузей, які визначають майбутнє національного господарства, цю роль воно втратило вже в середині минулого століття, коли виділилися ремесла і організаційно оформилися в промисловість і індустрію. Подальше дроблення відбувалося, головним чином, за рахунок сільського господарства (відтік ресурсів відбувався з нього, а не в сільське господарство). Сьогодні наявність великої питомої ваги сільського господарства в системі національного господарства вважається ознакою відсталості останнього. Принаймні, такий статус національної економіки отримують, якщо основні її параметри (зайнятість населення, надходження коштів до бюджету, питома вага у ВВП, надходження інвестицій і т.д.) формуються сільським господарством більше, ніж на 25%.[2] У зв'язку з цим потрібно виробити систему заходів для відновлення втраченого статусу або, принаймні, зробити сільське господарство рівноправною галуззю національного господарства. Це означає вироблення моделі, що надає галузі необхідний сучасним умовам динамізм.

Однак така модель не може бути вироблена без формулювання адекватної господарської парадигми для сільського господарства. Необхідність вироблення тієї чи іншої господарської парадигми пов'язана з декількома причинами. Серед них найбільш суттєвими необхідно назвати наявність проблем, які стоять перед національним господарством, наявність ресурсів, наявність історичного прецеденту і т.д. У зв'язку з цим слід зауважити, що на нашу думку, в Україні повинна бути своя парадигма для сільського господарства. Вона буде відрізнитися і від західної, і від східної. Основними її елементами будуть виступати: чисельність населення, зайнятого безпосередньо і опосередковано в сільському господарстві, обсяг ВВП, що створюється в сільському господарстві, стан продовольчої безпеки, історичні традиції, стан політичної системи суспільства і ряд інших аналогічних параметрів [3].

Парадигма біотехнологічного сільського господарства зароджується як і всі інші ще в глибоку давнину, проте тільки в ХХ столітті вона стає самостійною і являє собою використання біотехнологічного ресурсу в якості основного параметра розвитку галузі. Біотехнології в сільському господарстві використовуються в двох напрямках: з боку споживача (сільське господарство - найбільший ринок продукції біотехнології) і з боку виробника

(сільське господарство виступає основою виробництва великої кількості біоматеріалів). Що стосується першого напрямку, то воно пов'язане переважно з тим, що сільськогосподарська біотехнологія сприяє зростанню продуктивності і ефективності галузі за рахунок скорочення термінів традиційної селекції, сприяє прискоренню виведення нових сортів рослин і порід худоби в три-чотири рази. Завдяки біотехнології з'явилася можливість отримувати сорти сільськогосподарських рослин з більш якісними характеристиками та такими ознаками, які неможливо отримати при традиційних методах селекції. Інший напрямок розвитку біотехнології в сільському господарстві пов'язано з комерціалізацією, яка активно розпочалася в середині 90-х років на прикладі комерційного освоєння продуктів, отриманих генно інженерними методами. Вони знайшли застосування і в тваринництві, і в рослинництві.

У західноєвропейських країнах до біотехнології ставляться вельми скептично. У ряді країн виробництво і продаж генномодифікованих продуктів заборонені законом. Наприкінці січня 2009 р Брюссель дозволив європейським фермерам культивувати два сорти кукурудзи, отриманих методом генно-інженерних модифікацій. Це викликало протест з боку "зелених", особливо французьких і грецьких. Очевидно, тому останнім часом активно починає розвиватися так зване органічне або альтернативне сільське господарство.

Парадигма органічного або альтернативного сільського господарства пов'язана з використанням так званих природних факторів виробництва рослинної і тваринницької продукції та передбачає вирощування сільськогосподарських рослин без застосування пестицидів при скороченні доз внесених мінеральних добрив, вирощування тварин і птиці без застосування синтетичних кормових добавок, що впливають на ріст і розвиток тварин і птахів.

Джерелом поживних речовин для рослин використовують органічні добрива - гній, компост, гумус та ін. Що ж стосується тварин і птиці, то на їх корм використовують сіно, фуражне зерно, але без добавок. Найбільш активно на заході дана технологія розвивається в кінці 80 - 90-х років минулого століття і пов'язана як з активним впровадженням хімічних засобів, так і з "вичерпанням" традиційних методів, але головне, посиленням негативних наслідків хімізації сільського господарства. Зрослі вимоги до екології, особливо до екологічної чистоти продовольства, суспільство зажадало модифікації традиційних технологій або навіть відмови від них. Продукція органічного господарства є дорожчою, ніж вирощена за традиційною

технологією. Проте, багато споживачів згодні її купувати, головним чином, через екологічної безпеку. Однак очевидно, що модель органічного сільського господарства не є альтернативою індустріальному розвитку в силу того, що його потенціал не настільки значний, щоб прогнати зростаюче населення планети.

Основи парадигми точного сільського господарства зародилися в кінці XIX - початку XX століття і пов'язані з так званою теорією планування врожаю. Суть точного землеробства полягає в дозованому внесенні насіння, добрив і води в ґрунт відповідно до потреб рослин і якістю ґрунтів. Для цього неодмінно слід проведення проб ґрунтів не тільки на одному полі, а й на різних його частинах. Подібна технологія вимагає оснащення тракторів і сільськогосподарських машин великих розмірів, багаторядних сівалок та іншої агротехніки комп'ютерами, сенсорами і іншими сучасними пристроями. Зокрема, в США і Канаді точність проведення польових робіт контролюється з космосу. Така технологія отримала назву "система глобального позиціонування" (GPS). І якщо раніше вона застосовувалася переважно на дуже великих фермах, то в останні роки поширилася досить широко, тобто включає в себе середні і дрібні господарства.

Вважається, що сільське господарство (переважно землеробство), організоване на принципах точного землеробства, гарантує економію трудових, енергетичних, управлінських, матеріальних витрат, а також зростання врожайності культур і ефективності виробництва. Але використовувати дану парадигму, як і модель, можуть не всі країни, а лише ті, рівень розвитку продуктивних сил і технологій яких досить високий. Це і обмежує широке використання даної моделі сільського господарства.

Ресурсозберігаючу парадигму сільського господарства характеризують три основних відмінних особливості: 1) використання всіх наявних і історично вироблених моделей в органічній єдності і таким чином, щоб синергетичний ефект (як з точки зору екології, так і по відношенню до споживача) опинявся найбільшим або ж не меншим, ніж по окремим відомим моделям, включеним в нього), 2) підвищення ефективності використання кожного з вхідних в нього ресурсів (землі, праці, капіталу), 3) створення саморегульованого сільського господарства.

Причиною ресурсного акценту у парадигмі розвитку є індустріальна перебудова [5]. Механізація сільського господарства в США почалася ще в 20-ті роки XX ст., а в другій половині минулого століття (50-80-ті роки) проходив етап хімізації та селекційної справи. В цей час була вирішена задача поліпшення використання

біологічного потенціалу ґрунту, рослин, тварин. Кожен з названих етапів призводив до підвищення врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності худоби і птиці. Однак приблизно в середині 80-х років виявилася відносна "вичерпаність" ресурсів, а також потенціалу хімізації та селекції. Так, збільшення обсягу добрив, внесених в ґрунт, перестало призводити до зростання врожайності. Більш того, почали чітко проявлятися негативні наслідки масового застосування добрив і пестицидів. На перший план висунулися завдання економії ресурсів, а також екологічної чистоти довкілля та продовольства. З середини 90-х років сільське господарство США вступило в так званий постіндустріальний період розвитку, головною характеристикою якого є впровадження у виробництво новітніх інформаційно-біологічних і космічних технологій, використання суперсучасних матеріалів.

Результатом використання моделі стало те, що розвиток американського сільського господарства протягом останніх 50 років відрізняється стабільною динамікою і підвищенням ефективності. Так, за період 1950-2000 рр. обсяг сільськогосподарського виробництва збільшився на 180%, в той час як обсяг сукупних витрат - всього на 2%. Вихід продукції на одиницю сукупних витрат зріс на 184%, на одиницю трудових витрат - на 286%. За цей період урожайність кукурудзи, основної зернової культури, збільшилася в 4 рази: з 10 до 40 ц / га, а молочна продуктивність корів - у 3,5 рази: з 2,4 до 8,3 тис. кг. В даний час один зайнятий у агросфері США виробляє продукції в 12 разів більше, ніж півстоліття тому. В цілому в сільському господарстві США ефективність зростає в два рази швидше, ніж в інших галузях національної економіки.

Однією з основних рис системного сільського господарства є підвищення вимог до якості робочої сили. Обов'язковими стають високий освітній рівень і професійні навички працівників. Малоосвічена, а тим більше малограмотний працівник не в змозі, наприклад, застосовувати біотехнологічні методи, складати банк даних тварин, використовувати систему глобального позиціонування. Тому в індустріальних країнах Заходу діє ефективна система сільськогосподарської освіти, існує безліч програм підготовки і перепідготовки сільських кадрів, що є прямим дороговказом і для нашої країни.

Список використаної літератури

1. Ганущак-Єфіменко Л. М. Інноваційний розвиток підприємництва в Україні: стратегічні орієнтири [Текст] : монографія

/ Ганушак-Єфіменко Людмила Михайлівна ; ВНЗ "Нац. акад. упр.". - Київ : Національна академія управління, 2014. - 397 с.

2. Єрохін, С. А. Структурна трансформація національної економіки [Текст] : теоретико-методологічний аспект : монографія / С. А. Єрохін. – К. : Світ знань, 2002. – 528 с.

3. Лукінов, І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) [Текст] / І. І. Лукінов. – К.: ІН НАНУ, 1997. – 455 с.

4. Лупенко, Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [Текст] / Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.

5. Keefe J. F. The First 50 Years / James F. Keefe. – Jefferson City: Missouri Department of Conservation, 1987. – 446 с.